

Hannah Arendt
Denken & Willen_2

Petra Bolhuis
Maleutiek najaar 2020

1

Fenomenologie

De term komt van Brentano (1838-1917)

“De natuurwetenschappelijke psychologie kon zijns inziens pas tot bloei komen als er eerst een nauwkeurige beschrijving was gemaakt van het amorfe gebied dat ons innerlijk is. Deze descriptieve psychologie noemt Brentano 'fenomenologie', en die heeft geschiedenis gemaakt.” (Verbeelding van het denken blz. 328)

Twee vormen van kennis

- 1 De psychologie houdt zich bezig met psychische processen zoals die zich feitelijk voltrekken en probeert deze causaal te verklaren.
- 2 De logica houdt zich bezig met de geldigheid van redeneringen.

Maleutiek_2020_Denken_college 2

2

Fenomenologie bij Husserl

Husserl zegt er is een derde categorie namelijk ideële entiteiten. Bijvoorbeeld oordeelsinhouden. Als ik iets beweer, behoort dit beweren tot de psychische werkelijkheid, maar wat ik beweer, de inhoud, is een ideële entiteit. (getallen en geometrische figuren zijn ook ideël) Husserls gaat spreken van een 'wezenschouw'. Dat wil zeggen dat hij dat doet wat Brentano zou verafschuwen namelijk zaken beschrijven die niet feitelijk zijn. Daarmee ontsluit hij echter een gebied dat voor diegenen die over meer willen spreken dan het positivisme kan beschrijven een weg naar wetenschappelijkheid. De status daarvan is tot op de dag van vandaag echter niet eenduidig te beoordelen. Max Scheler (1874-1928) past vervolgens de fenomenologische methode toe op de ethiek, de cultuur- en de godsdienstfilosofie. (culturele antropologie)

Maleutiek_2020_Denken_college 2

3

Inhoud van het denken

Fenomenologische reductie = We beperken ons tot het fenomeen. Immers wat wij waarnemen is niet de zaak zelf. Dat wat wij waarnemen heeft altijd een component van betekenisverlening. Dat wat er zich eventueel achter onze waarneming bevindt zetten we tussen haakjes. We schorten ons oordeel over de werkelijkheid op. (epoche)

Brentano zei zelfs 'Wat verschijnt is niet werkelijk en wat werkelijk is verschijnt niet.'

Wat wij zien is altijd overstijgend d.w.z. wij geven er verbanden aan en ervaren samenhang tussen verschillende zintuiglijke ervaringen, wat daarvan de waarde is voor de werkelijkheid is onduidelijk.

Maleutiek_2020_Denken_college 2

4

Het (enkele) subject draagt de kennis en de zin bij Husserl

Alles begint met het waarnemen en het zoeken van zekerheid dat er iets is dat wij waarnemen, maar als we gaan twijfelen weten we dat niet meer zeker. Ligt er een Zijn achter de zijnden?

“Hier maken wij nu, Descartes volgend, de grote wending die, op de juiste wijze voltrokken, naar de transcendentale subjectiviteit voert: de wending naar het ego cogito als de apodictisch zekere en laatste bodem van ons oordelen waarop elke radicale filosofie moet worden gefundeerd.” schrijft Husserl in zijn Pariser Vortrage

Maleutiek_2020_Denken_college 2

5

Husserl en de wezensschouw

Husserl legt in navolging van Descartes het primaat dus bij het subject.

D.w.z. het kennende en betekenisverlenend subject geeft eenheid zin en betekenis aan de opeenvolgende verschijnselen die hij of zij ervaart.

Hij beschrijft de eidetische reductie (Wesensschau). Het bewustzijn richt zich niet op de concrete voorwerpen, maar op de structuren van zijn denken en de structuren van de voorwerpen die het denkt.

Het bewustzijn gaat is dus bewustzijn van het eidos. Wij kunnen het wezen van de dingen kennen omdat deze wezenskennis open staat voor aanschouwing. Het wil gekend worden.

Maleutiek_2020_Denken_college 2

6

Existentialistische fenomenologie

Centraal staat hierbij niet de mens met zijn bewustzijn. Er is van meet af aan ambiguïteit. Er is mens en er is wereld.

Merleau-Ponty ziet de mens als iets dat verbonden is met (uitstaat naar) de wereld. Wij mensen zijn deel van de wereld en reiken ernaar. Er is eerst waarneming en dan zingeving aan die waarneming. Al de menselijke uitingen van taal tot kunst zijn manier om of zin te verlenen of zin te onthullen.

Maleutiek_2020_Denken_college 2

7

7

Arendt

Arendt zegt: "Niets zou kunnen verschijnen, het woord "verschijnsel" zou geen zin hebben, als er geen wezens zouden bestaan voor wie iets verschijnt - levende wezens, in staat om, terugdeinzend of verlangend, goedkeurend of afkeurend, verwijtend of prijzend te erkennen, te herkennen en te reageren op wat er niet eenvoudigweg is, maar aan hen verschijnt en bestemd is voor hun waarneming.

Maleutiek_2020_Denken_college 2

8

8

Pluraliteit

"In deze wereld, waarin wij uit het niets tevoorschijn komen en waaruit we in het niets verdwijnen, vallen Zijn en Verschijnen samen. Dode materie, natuurlijke en artificiële, veranderlijke en onveranderlijke, is voor haar zijn, dat wil zeggen haar verschijnen, afhankelijk van de aanwezigheid van levende wezens. Niets en niemand in deze wereld bestaat zonder voor z'n zijn een toeschouwer te veronderstellen. Met andere woorden, geen zijnde, voor zover het verschijnt, bestaat in het enkelvoud; al wat is, is bestemd om door iemand waargenomen te worden. Niet de Mens, maar mensen bewonen deze planeet. Pluraliteit is de wet van de aarde." (blz47)

Maleutiek_2020_Denken_college 2

9

9

Fenomenologie van subject en object

Arendt zegt dat Descartes zijn hele filosofie niet had hoeven schrijven als hij geen anderen vooronderstelde die toehoorders of lezers waren. Dus dat 'ik besta' klopt niet! Dat haalt zijn strikte subjectivisme onderuit.

Arendt verbaast zich over hoe zeer de wereld is toegerust voor Zijn en Verschijnen. Ze schrijft: "Bekeken vanuit het perspectief van de wereld, zijn alle wezens die erin geboren wordt goed toegerust voor een omgang met een wereld waarin Zijn en Verschijnen samenvallen; ze zijn geschikt voor een wereldlijk bestaan. Levende wezens, mensen en dieren, zijn niet slechts in de wereld, ze zijn van de wereld, precies omdat ze tegelijk subject en object zijn, tegelijk waarnemen en waargenomen worden." (48)

Maleutiek_2020_Denken_college 2

10

10

Leven is je tonen

Arendt heeft dit thema voor het eerst beschreven als zelfonthulling in de menselijke conditie.

Het belang ervan werd haar duidelijk in haar onderzoek naar Totalitarisme. Dat mensen onder een totalitair regime zichzelf niet meer kunnen tonen als unieke wezens bleek toen cruciaal.

Maleutiek_2020_Denken_college 2

11

11

Er is een rangorde tussen zijn en verschijnen

Het Zijn lijkt dat te zijn wat het belangrijkste is. Het lijkt het meest essentiële. De grond achter de andere zaken die we als verschijnselen zien en die lijken zoveel oppervlakkiger.

Maar dat wat achter de veel oppervlakkiger verschijnselen ligt is wel dat waarin we leven.

Maleutiek_2020_Denken_college 2

12

12

Gezond verstand versus filosofen en hun grond der dingen

Het gezond verstand neemt de verschijnselen voor waar en betekenisvol aan. Dat wordt ook wel *Naïef realisme* genoemd.

“Tegenover deze onwankelbare overtuiging van het gezond verstand staat de eeuwenoude theoretische suprematie van het Zijn en de Waarheid over het loutere verschijnen, d.w.z. de suprematie van de grond die niet verschijnt over het oppervlak dat wel verschijnt. (...) De overtuiging dat de oorzaak van een hogere orde is dan het gevolg (en dat het gevolg derhalve makkelijk kan worden geringschat door het te herleiden tot zijn oorzaak) behoort wellicht tot de oudste en meest hardnekkige metafysische misvattingen.” (54)

Maieutiek_2020_Denken_college 2

13

13

Portmann; de binnenkant is eenheidsworst

De Zwitserse bioloog Adolf Portmann heeft ooit opgemerkt dat het grootste raadsel voor de levenswetenschap niet betrekking heeft op wat 'is', maar op de vraag hoe dat *verschijnt*.

“De buitenkant van een dier is niet biologisch functioneel, dus verklaarbaar, maar een 'extra' dat er alleen is ter wille van het beschouwende oog. Als dat waar is heeft dat grote gevolgen voor het romantische zelf waarmee wij ons sinds enkele eeuwen van een innerlijke diepte voorzien. Wat wij zijn, zo zegt het romantisch levensgevoel, is wat het verst verborgen ligt in ons gemoed. (...) Anatomische platen uit vroeger eeuwen illustreren die biologische waarheid even sinister als welzeggend. Met angstaanjagend realisme laten zij een lichaam zien dat weliswaar is opengesneden, maar waarvan nog altijd duidelijk is dat het tot een individu behoort heeft. We zien een groot deel van het oppervlak ervan, waarvan losgesneden lappen vlees door haken worden uiteengetrokken om ons een blik te gunnen op de organen binnenin. Die vertonen – althans voor het lekenoog – allemaal een biologische standaard-gestalte.”

Maieutiek_2020_Denken_college 2

14

14

Het verschijnen is uniek

Maar de omhulling doet dat niet. Die toont *deze* of *gene* op de snijtafel, met een herkenbaarheid die nu juist de griezeligheid van deze platen uitmaakt. Moderne anatomie houdt zich daar dan ook verre van, wetenschappelijk én populair. De plastic torso's die, opengewerkt en met uitneembare organen, kinderen kunnen leren hoe een menselijk lichaam in elkaar zit, zijn altijd van het hoofd ontdaan.” (Ger Groot in de Groene 22 februari 2008)

Maieutiek_2020_Denken_college 2

15

15

Kan je achter de verschijnselen kijken?

Wetenschap heeft de scheiding *verschijnsel – zijn* opgelost door steeds verder achter de verschijnselen te zoeken naar een grond, een *Zijn* van de dingen. Dat we daar nog niet zijn aangeland lijkt nu een kwestie van tijd.

Arendt draai het om en zegt: wat als het verschijnen nu eens het *primaat* heeft? Alle functies staan dan in dienst van het verschijnen dat *deze functie* betekenisvol maakt. (Portmann) Dat maakt ook dat het verschijnen soms strijdig is met het beste overleefsucces.

Maieutiek_2020_Denken_college 2

16

16

Husserl en Arendt

Husserl gaat wel zo ver dat hij zegt dat er intentionaliteit is; ieder subject wil iets tot object maken.

Arendt zegt; Ieder object wil tot object gemaakt worden en zoekt dus subjectiviteit. Dit geldt in ieder geval voor alle levende wezens en de vraag is waar stopt dat?

Maieutiek_2020_Denken_college 2

17

17

subject - object studies

“De Wageningse entomologen toetsen de interacties tussen planten en insecten sinds tien jaar in veldstudies, want de natuur is veel complexer dan de laboratoriumsituatie. Zo wordt een plant in het veld vaak tegelijk door verschillende planteneters belaagd, en geeft een scala aan geursignalen af. Uit net veldonderzoek komt naar voren dat een aanval van de planteneters vroeg in het seizoen een grote invloed heeft op de samenstelling van de insectengemeenschap die zich in de loop van het seizoen zal ontwikkelen.” bron <https://www.wur.nl/nl/show/Verfijnde-relatie-tussen-insecten-en-planten-leerzaam-voor-duurzame-landbouw.htm>

Maieutiek_2020_Denken_college 2

18

18

Rede en verstand bij Kant

- Vernunft = rede => zin en betekenis middels argumentatie. Het is een voortgaand proces, er is geen uitkomst.
- Verstand = verstand of intellect => kennis middels bewijskracht. Het goede denken bewijst zich hier middels effectiviteit, pragmatisme.

Maieutiek_2020_Denken_college 2

19

19

Vernunft /rede/reason

- Vernunft heeft geen criteria voor kennisvermeerdering.
- Vernunft gaat niet over waarheid, maar over betekenisverlening.
- Vernunft zoekt concepten.
- Uiteindelijk loopt de rede aan tegen antinomieën.
- Doel= het zoeken van Zin (of zin)
- Dat doel bereiken we met elkaar in interactie.

Maieutiek_2020_Denken_college 2

20

20

4 Antinomieën volgens Kant

1. These – het universum heeft een begin en een eind
Antithese – het universum is onbegrensd.
2. These - alles bestaat uit enkelvoudige substanties
Antithese - alles is samengesteld
3. These - er bestaat keuzevrijheid
Antithese - alles gebeurt langs de lijn van gedetermineerde natuurwetten.
4. These - er bestaat een noodzakelijk wezen
Antithese - alles is toeval

Maieutiek_2020_Denken_college 2

21

21

Verstand/intellect/*understanding*

- Verstand heeft criteria voor kennisvermeerdering.
- Verstand gaat voor niets meer of minder dan de waarheid.
- Verstand zoekt regels die overal en altijd geldig zijn.
- Uiteindelijk loopt het verstand aan tegen conflicterende regels
- Doel van het verstand = het zoeken van Waarheid (of waarheid)

Maieutiek_2020_Denken_college 2

22

22